

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
VEFATININ 100. YILINDA
ALİ EMİRİ ÖZEL SAYISI
YIL 10, EYLÜL 2024

Prof. Dr. Mücahit KAÇAR

*İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
İstanbul/TÜRKİYE
mukac80@gmail.com
ORCID*

**ALİ EMİRİ'NİN EVLENMEMEYİ
TERCİHİ BAĞLAMINDA
"GÜVERCİN" BAŞLIKLİ
ŞİİRİNE BAKIŞ**

A LOOK AT ALİ EMİRİ'S POEM
TITLED "PIGEON" IN THE
CONTEXT OF HIS CHOICE NOT TO
MARRY

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 02.06.2024
Kabul Tarihi: 08.08.2024
Yayımlanma Tarihi: 30.09.2024

Article Information: Research Article
Received Date: 02.06.2024
Accepted Date: 08.08.2024
Date Published: 30.09.2024

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Kaçar, Mücahit. "Ali Emîrî'nin Evlenmemeyi Tercihi Bağlamında "Güvercin" Başlıklı Şiirine Bakış". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* Vefatının 100. Yılında Ali Emîrî Özel Sayısı, (Eylül 2024), 18-26.

Kaçar, Mücahit. "A Look at Ali Emiri's Poem Titled "Pigeon" in the Context of His Choice Not To Marry". *Hikmet-Journal of Academic Literature* Special Issue on the 100th Anniversary of Ali Emîrî's Death, (September 2024), 18-26.

10.28981/hikmet.1508879

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
VEFATININ 100. YILINDA
ALİ EMİRİ ÖZEL SAYISI
YIL 10, EYLÜL 2024

Prof. Dr. Mücahit KAÇAR

**ALİ EMİRİ'NİN EVLENMEMEYİ TERCİHİ BAĞLAMINDA "GÜVERCİN" BAŞLIKLİ
ŞİİRİNE BAKIŞ**

A LOOK AT ALI EMIRI'S POEM TITLED "PIGEON" IN THE CONTEXT OF HIS
CHOICE NOT TO MARRY

ÖZ

Ömrünü kitaplarına ve Millet Kütüphanesi'ne vakfeden Ali Emîri, hayatı boyunca hiç evlenmemiş, bekar kalmayı tercih etmiştir. Ali Emîrî üzerine yapılan çalışmalarda onun bu tercihi, kitaplara duyduğu aşkla evlenmeyi hiç düşünmediği, âdeta kitaplarıyla evli olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Kendisinin konuyla ilgili tek izahı bir yazısında geçen "Ben belki kusûr ederim diye vâlideme hürmeten evlenmedim." şeklindeki cümlesidir. Ancak ömrünün çoğunu ailesinden uzakta geçirmiş olması, bu tercihinin sadece böyle bir düşünceden kaynaklanmamış olabileceğini düşündürmektedir. Biz de meseleye katkı sunmak amacıyla, kendisinin Divan'ında "Güvercin" başlığıyla yer alan bir şiirindeki görüşlerinden hareketle Ali Emîrî'nin evliliğe ve evlat sahibi olmaya dair görüşlerini tespit etmeye çalışacağız. Çalışmamızın iddiası, Ali Emîrî Efendi'nin inceleyeceğimiz şiirinde de görüleceği üzere aslında evlenmeyi ve evlat sahibi olmayı kendisi açısından "faydasız" ve "yersiz" bir eylem görmesidir. Makalede, Ali Emîrî'nin söz konusu şiirinin metnine ve dilî çevirisine yer verilerek bu ilginç şiirindeki görüşleri özetlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Ali Emîrî, Divan, Güvercin Şiiri, Evlilik.

ABSTRACT

Ali Emiri, who devoted his life to his books and the National Library, never married throughout his life and preferred to remain single. In the studies conducted on Emiri, this choice of his is interpreted as the fact that he never thought of getting married due to his love for books, and that he was literally married to his books. His only explanation on the subject is the following sentence in one of his articles: "I did not marry out of respect for my mother, in case I would offend her." However, the fact that he spent most of his life away from his family suggests that this choice may not have arisen solely from such a thought. In order to contribute to the issue, we will try to determine Ali Emiri's views on marriage and having children, based on his views in a poem titled "pigeon." in his Divan. The claim of our study is that Ali Emîrî Efendi actually sees marriage and having children as "useless" and "undue" actions for himself, as can be seen in the poem we will examine. In the article, Ali Emîrî's views on this interesting poem will be summarized by including the text and intralingual translation of the poem in question.

Keywords: Ali Emîrî, Divan, Pigeon Poem, Marriage.

Giriş

Yahyâ Kemâl Beyatlı’nın “kafaca, ruhça, zevkçe, terbiyece, irfanca hâsılı hilkatçe ve bütün manasıyla eski (1984, 2)” şeklinde tarif ettiği Ali Emîrî, eskilerin tabiriyle nev’î şahsına münhasır biri olarak yaşamını sürdürmüştür. Türk kültür ve edebiyatına yaptığı bütün katkılar bir yana bırakılsa bile, sadece Divânu Lügâti’t-Türk’ün tek nüshasını bulup yayınlanmasına vesile olması bile bu muhterem şahsiyetin ebediyen hayırla yad edilmesini sağlayacaktır. Ömrünü binbir zorlukla toplayıp milletine bağışladığı kitaplarının bulunduğu Millet Kütüphanesi’ne vakfederek tamamlayan Ali Emîrî’nin dikkat çeken önemli bir özelliği, geleneksel toplum yapısı ve inancın bütün teşviklerine rağmen ömrü boyunca hiç evlenmemiş olmasıdır.

Ali Emîrî üzerine yapılan çalışmalarda onun evliliği tercih etmeyişi çeşitli şekillerde izah edilmektedir. Ali Emîrî’nin Divan’ının bilimsel neşrini yapan Sadık Yazar ve Mustafa Uğurlu Arslan’ın aşağıya aldığımız görüşleri, bu mesele hakkındaki genel izahların özetini ve genel değerlendirilmesini içermektedir:

Ali Emîrî’nin temel şahsiyet özelliklerinden biri de kanaatimizce yalnızlığı ve serazatlığıdır. Çocukluk döneminde bu yalnızlığını kalabalıklar içerisinde yaşamışsa da memuriyet hayatıyla birlikte artık bu kalabalıklardan da kurtulmuş ve hayatının geri kalanında evinde bir yakını olmadan tek başına uyumuş olmalıdır. Bu minvalde o, hayatı boyunca evlenmemiştir. Bir yazısında, “Ben belki kusûr ederim diye vâlideme hürmeten evlenmedim.” derse de bunu romantik bir izah ya da bir “hüsni ta’lil” olarak değerlendirmemek güçtür. Zira o zaten yirmili yaşlarının başında memleketinden ayrılıp ancak on beş sene sonra memleketine muvakkaten kalmak üzere dönebilmiştir. Evliliğine engel, dile getirilmeyen bir durum var mıydı bilmiyoruz; ancak bizce Ali Emîrî’nin hayatını bir kadınla birleştirmemiş olmasının sebebi zaten evli olmasından kaynaklanmaktadır. Aşırı bir yorum gibi gelse de onun daha küçük yaşlarından itibaren ilme âşık olup onunla Katolik nikâhı kıydığını söylemek mümkündür. Nitekim beklenmedik bir şekilde ve pek de makul olmayan bir emeklilik maaşına razı olarak memuriyet hayatını sonlandırmasını da bu bağlamda okumanın mümkün olduğunu düşünüyoruz (Yazar ve Arslan, 2020, 47).

Yukarıdaki alıntıda dile getirildiği üzere Ali Emîrî’nin kitaplara duyduğu aşkla evlenmeyi hiç düşünmediği yorumuna biz de katılıyoruz. Ancak Yazar ve Arslan’ın da ifade ettiği gibi kendisinin “Ben belki kusûr ederim diye vâlideme hürmeten evlenmedim” şeklindeki izahının konuya açıklık getirmediğini, gurbette geçen ömründe bu düşüncenin evlenmeye mani olmayacağını düşünüyoruz. Bu bağlamda, kendisinin Divan’ında yer alan “Güvercin” başlıklı bir şiiri, meseleye nispeten başka bir izah daha getirmektedir. Aşağıda Ali Emîrî’nin söz konusu şiirinin metnine ve diliçi çevirisine yer verilerek bu şiirdeki görüşlerinden hareketle onun evliliğe ve evlat sahibi olmaya dair görüşleri özetlenecektir.

1. Güvercin Şiiri’nin Metni ve Diliçi Çevirisi

Klasik Türk şiirinin tarzına ve söyleyiş özelliklerine son derece hâkim olan Ali Emîrî’nin divanındaki 895 gazelin neredeyse yarısında nazire geleneği bağlamında şûhâne, âşıkâne, rindâne gibi klasik şairlerimizin gazelde takip etikleri edalarla gazel yazdığı görülmektedir. Ali Emîrî’nin dînî-ahlakî değerler ile vatan sevgisi gibi konulardaki hassasiyetlerini gösteren nasihat şiirleri ile eşyanın ve olayların hakikatini sorguladığı felsefî şiirlerinde temsîlî teşbihlere başvurduğu, kendisinin kişi, kurum ve olaylara dair binlerce gözleminden süzülen hükümlerini ve hayat tecrübesini yansıtan beyitlerde genel olarak temsîlî teşbihlere dayanan bu anlatım tarzına başvurduğunu görmekteyiz.

Ali Emîrî’nin Divan’ında¹ yer alan ve yine bir temsîl yoluyla düşüncelerini dile getirdiği şiirlerden birisi de “Güvercin” başlığını taşımaktadır. Kıt’a-yı kebîre nazım şekliyle ve aruzun *mef’ûlü mefâ’ilün fe’ûlün* kalıbıyla kaleme alınan bu 17 beyitlik şiirde Ali Emîrî, evlenip çocuk sahibi olmanın “faydasız” ve “yersiz” bir iş olduğunu iki güvercin üzerinden temsil yoluyla anlatmakta, şiirin sonunda da konuyla ilgili düşüncelerini açıkça ifade etmektedir. Aşağıda öncelikle bu şiirin neşredilen Divan’da yer alan şekline (Yazar-Arslan, 2020, 519-520) ve tarafımızca yapılan diliçi çevirisine yer verilecektir. Diliçi çeviri yapılırken anlamın daha doğru ortaya çıkacağı durumlarda, birkaç beytin diliçi çevirisi birlikte sunulmuştur.

1. Mâderle peder iki güvercin

Ünsiyyet-i rûh ederler icrâ

“Anne baba olan iki güvercin, ruh yakınlığı elde ederler.”

2. Geşt eyleyerek revâk-ı tākı

Ta’yîn ile bir mekân-ı tenhâ

3. Sa’y eyleyip ol iki zavallı

Bir lâne ederler onda inşâ

“O iki zavallı, gökyüzünü dolaşarak tenhâ bir mekân belirler ve çalışarak orada bir yuva inşa ederler.”

4. Neslin olacak beķāya hâdim

Evlâd yetiştirip de zîrâ

“Zira evlat yetiştirip de onları kendi nesillerinin sürmesine hizmet ettireceklerdir.”

¹ Ali Emîrî’nin Divan’ı, Prof. Dr. Sadık Yazar ve Doç. Dr. Mustafa Uğurlu Arslan tarafından neşre hazırlanmıştır. Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum Nr. 37, 38, 39’da kayıtlı nüshaların esas alındığı bu neşirde Emîrî’nin Osmanlı hanedanına mensup şair padişah ve şehzadelerin şiirlerine yazdığı tahmis ve tesdisler yanında; 52 kaside, 137 tarih manzumesi, 895 gazel, 90 civarında musammat bulunmaktadır (Yazar - Arslan, 2020).

5. Vaqtâ ki gelir vücûda evlâd
Seyr et ebeveynde sa’y-i evfâ
6. Yâ dâne taşır peder dem-â-dem
Yâ vâlîde âb eder müheyyâ

“Evlatları doğduğunda anne babadaki çabanın çokluğuna bak! Yavrular için ya baba sürekli dâne taşır, ya da anne su hazırlar.”

7. Bir gün de görür o vâlîdeyn ki
Nerde veled-i meserret-efzâ
8. Belki almış onu yâ bir effî
Yâ bir kedi eylemişdir ifnâ

“O anne baba bir gün kendilerine mutluluk veren çocuklarının olmadığını görürler. Yavrularını ya bir yılan almıştır, ya da bir kedi öldürmüştür.”

9. Tüt kim bu tehâlük-i kazâdan
Olsun da hâlâş o murğ-ı zîbâ
10. Olmaz mı hevâda geşt ederken
Bir loğma-i şâhbâz-ı belâ
11. Yâhûd onu eylemez mi şayyâd
Yerde yâ hevâda bir gün imhâ

“Diyelim ki o güzel yavru bu şekilde ölmekten kurtuldu, havada uçarken baş belası bir şahinin lokması olmaz mı yahut bir avcı onu havada ya da yerde iken avlamaz mı?”

12. Biñde biri haydi tüt ki olsun
Bu tehlikeden rehâ ser-â-pâ
13. Hem de getirip cihâna evlâd
Ensâlini eylemişdir ibkâ
14. Encâmı nedir ne menfâ’at var
Ben añladığımsa cümle bî-câ

“Diyelim ki binde bir ihtimâl gerçekleşti de yavru kuş bu ölüm tehlikesinden kurtuldu, hem de bu dünyâya evlat getirerek anne babasının neslini devam ettirdi; bu işin sonu nedir, bunda ne menfaat var? Benim bundan anladığım şey, hepsinin yersiz olduğudur.”

15. Bî-sûd değilse bu menâzır
Beyhûde değilse bu temâşâ

16. Bir hâll edene teşâdüf etseñ
Meydândadır işte bu mu‘ammâ

“Eğer bu görülenler faydasız değilse ve bu izlediklerimiz boş yere değilse, işte muammâ ortadadır, bunu halledene teşâdüf etsen (var mı bu muammâyı halleden?).”

17. Etdimse kuşūr-ı cür’et-âmîz
‘Afv eyleye Kibriyâ-yı yektâ

Eğer küstahlık edip kusur işlediysem, eşsiz olan Yüce Allah affetsin!”

2. Güvercin Şiiri Bağlamında Ali Emîrî’nin Evliliğe Bakışı

Ali Emîrî, yukarıda metnini ve diliçi çevirisini verdiğimiz şiirinde açıkça görüldüğü üzere birbirleriyle ruh birliği sağlayan iki güvercin temsili üzerinden evlilik, çocuk sahibi olma ve neslini devam ettirme gibi hususlardaki görüşlerini aktarmaktadır.

Şiirdeki iki güvercin evlilik bağıyla bir araya gelen kadın ve erkeğe işaret etmektedir. Şiire göre, çocuklarını büyütecekleri iyi bir yuva kurmak için sürekli çabalayan eşleri biraz da acıma nazarıyla “iki zavallı” olarak gören Emîrî, bütün bu çabaların “neslin bekâsı, soyun devamı” için yapılması yani çocuk doğurmanın arka planındaki gayenin kendi adını ve neslini devam ettirmek düşüncesi olduğunu vurgulamakta ve şiirin geri kalanındaki eleştirilerini de bu düşünce üzerinden ilerletmektedir.

Çocukları doğduktan sonra onları beslemek ve büyütmek için devamlı koşturan anne ve baba bir gün geldiğinde yavrularının ölümüyle karşılaşacaklardır. Güvercin yavrularının bir yılan, kedi yahut şahine yem olması ya da bir avcı tarafından vurulması gibi insanların da evlatları kendilerinin nesillerini devam ettirme fırsatı bulmadan ölme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Yani neslin devam ettirilmesi düşüncesinin de bir garantisi yoktur. Şiirdeki kuşların çabası boşa gittiği gibi evlenerek ömürlerini çocuklarına adayan anne babaların nesillerinin bu çocuklarla devam etmemesi, çocukların erken yaşlarda herhangi bir şekilde ölmesi mümkündür. Bunun yanında Ali Emîrî’nin, “Biñde biri haydi tut ki olsun” diyerek azlığına dikkat çektiği ihtimâlin gerçekleştiği ve yetiştirilen evlatların erken yaşta ölmeyip evlenmesiyle neslin devamına imkân doğmuş olması durumunda şu soru sorulmaktadır: Bu şekilde neslin devamı için evlenmek ve çocuklar için çabalamanın ne faydası vardır? Ali Emîrî’ye göre bu işin bir faydası yoktur, bunlar yersiz çabalardır.

Şiirin sonunda okura soru soran Ali Emîrî, gözlediği bu durumun başlı başına bir muammâ olduğunu belirterek okuyucuya bu işin sırrını çözen varsa gidip danışılmasını söyler. Aslında kendisi bu muammâyı çözmüştür: Evlenmenin esas gayesi neslin devamıdır, bunun için çabalayıp hayatını vakfetmek anlamsız ve faydasızdır. Ali Emîrî, bu sözlerinin, düşüncelerinin ve tercihinin milli ve dini geleneklere uymadığının, bu görüşünün yanlış olma

ihtimalinin farkında olduğundan şiirini bir özürle bitirir. Eğer böyle düşünerek küstahlık etmiş, bir kusur işlemişse yüce Allâh’ın kendisini bağışlamasını diler. Bu son beyitteki ifade tarzı kendisinin bu düşüncesinden vazgeçmediğini göstermektedir.

Ali Emîrî’nin evlilik hakkındaki bu görüşleri, Divan’ındaki başka bir şiirin iki beytinden de hissedilmektedir. Aşağıdaki gazelde dünyanın dert çekme yeri olduğu, insanların burada rahat edemeyecekleri düşüncesi ele alınmaktadır. Gazelin 5. Beytinde kafiye sesine ve yapısına uygun olarak beyit sonunda “tabîb” kelimesini seçen Emîrî, bu kelime üzerinden dünyanın bin türlü cefasını anlatabilecekken evlilikte çocukların hasta olmaları, anne babaların onlar için tabip aramaları sıkıntısını vurgulamıştır. Aynı şekilde gazelin 2. beytinde de anne babası dışında üç erkek kardeşiyle bir kız kardeşinin öldüğünü söyleyen Emîrî, kendisinin bu dünyada onların arkasından garip bir şekilde kaldığını ifade ederken okura yukarıdaki “Güvercin” şiirinde söylediği gibi neslin bekası için evlenilse de nihayetinde bu dünyadan göçüldüğünü, neslin devam edip etmemesinin ölenler için “faydasız” olduğu düşüncesini hissettirmektedir.

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

Bir çekilmez derd imiş bu derd-i dünyâ pek ‘acîb

‘Âlemi imrâr içinmiş derd-i agyâr u raķîb

Üç birâder vâlidimle vâlidem hemşîrem âh

Gitdiler hep şimdi kaldım dâr-ı dünyâda garîb

Nerdedir evvelki cem’iyyet huzûr u inbisât

Nerdedir aķdemki âsâr-ı sürûr u ferr ü zîb

Şimdi bildim aldar-imiş âdemi âlâyişi

Dâr-ı dünyâdır meĝer kim bir mekân-ı dil-firîb

Evlenip eyler kimi peydâ-yı evlâd u ‘iyâl

Celb eder bîmâr olan evlâd u aķfâda řabîb

Cilve-i renc ü ‘anâ-yı ‘âlemi nisyân için

Böyle îcâb eyliyor fermân-ı Hâllâķ-ı mücîb

Bir ‘aşırda kalmıyor milyarlardan bir kişi

Ey Emîrî ‘ibret alsın bundan insân-ı necîb (Yazar-Arslan, 2020, 696-97).

Ali Emîrî’nin evlilik hakkındaki bu görüşlerine başka divan şairlerinde de rastlamaktayız. Örneğin Cinânî’nin aşağıdaki beytinde de görüleceği üzere, Ali Emîrî’nin kitaplarla iştigal etmek istemesi gibi önemli meşgaleleri olanlar ve kemâle ermek isteyenler için evlilik bir engeldir.

Teehhül olur mânî-i iştigâl

Tecerrüdde ol ister isen kemâl (Özkan, 1990, 195)

Klasik edebiyat eserleri incelendiğinde, eski şairlerimizin de özellikle nasihatname türü eserlerinde evliliğe dair bazı olumsuz görüşlerine rastlanmaktadır. Konuyla ilgili olarak “Klasik Türk Edebiyatında Evliliğe Dair Menfî Düşünceler” başlıklı bir makale kaleme alan Abdullah Aydın, şairlerimizin kadın algısı ve evliliğe dair olumsuz görüşlerini derleyip ayrıntılı olarak ele almıştır (2015). Biz konuyla ilgili diğer ayrıntıları söz konusu çalışmaya havale ederek Ali Emîrî’nin de bu şekilde düşünenlerden biri olduğunu ve kendisi için daha önemli olan meşgaleler sebebiyle evlenmemeyi tercih ettiğini düşündüğümüzü belirtmek istiyoruz.

Sonuç ve Değerlendirme

Biyografi çalışmalarında ele alınan kişilerin eserlerinin satır aralarında yer alan ifadelerin incelenmesiyle hâlihazırda kesin bilgi bulunmayan bazı hususlarda eldeki karinelere hareketle tahminler yürütmek mümkündür. Biz de bu çalışmada, ömrü boyunca evlenmemiş olan Ali Emîrî’nin Divan’ındaki bir şiirinden hareketle evlenmeme sebebine dair bir tahminde bulunmaya çalışarak “Güvercin” başlıklı bu şiirin Ali Emîrî’nin evliliğe dair düşüncelerinin yansıması olduğunu belirttik.

Ele aldığımız şiirin son beytinde de görüleceği üzere Ali Emîrî, geleneğe mugâyir bir şekilde hareket ettiğini kabul etse de bu düşüncesinin sadece kendisini bağlaması yönüyle tercihinden vazgeçmemiştir. Ona göre bu kısa hayatta neslin bekası için evlenmek ve çocuk büyütmek kişiye menfaat sağlayacak bir iş değildir. Zira o kadar çabalama sonucunda ya çocuklar erken yaşta ölecek ya da kişinin nesli devam etse de bu, ona dünyada ve ölümden sonra fayda sağlamayacaktır. Nitekim evlenmeyi değil de kitap biriktirmeyi kendisine daha faydalı bir iş olarak seçen Ali Emîrî, belki de bu düşüncesiyle kendisine dua edecek binlerce manevi evlat yetiştirmiş, neslini manen devam ettirmiştir. Ali Emîrî’nin şahsî bir tercihiyle ilgili bir meselede bundan sonra yazılacaklara/yapılacaklara katkıda bulunmayı amaçladığımız bu çalışmamızla doğru tespitte bulunmuş olmayı umuyoruz.

Kaynakça

- Aydın, Abdullah. "Klasik Türk Edebiyatında Evliliğe Dair Menfi Düşünceler". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 15 (2015), 103-132.
- Beyatlı, Yahya Kemal. *Edebiyat'a Dair*. 2. Baskı. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1984.
- Çelik, Kemal. *Bir Kitap Dostu Ali Emîrî Efendi*. Ankara: Mor Yayınları, 2007.
- Özkan, Mustafa. *Cinânî, Cilâu'l-Kulûb*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1990.
- Yazar, Sadık-Arslan, Mustafa Uğurlu. *Ali Emîrî Dîvânı*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020.